

Ольга КРИШЕВИЧ

ORCID: 0000-0001-6136-8106,

Інна РОЩИНА

ORCID: 0000-0002-3765-2091

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ГЕНОЦИДУ: НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Сутність міжнародного злочину геноциду та аналіз практики його вчинення свідчать про те, що таке масштабне, серйозне та масове порушення прав людини, як геноцид, не може здійснюватися поза державною системою реалізації складових геноциду. Геноцид не може бути вчинений випадково, а в сучасних умовах організації життя суспільства в державі фактично неможливе здійснення геноциду просто через недогляд чиновників.

У Конвенції ООН «Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього» [1] зазначається особи, що чинять геноцид чи які - небудь інші діяння (змова з метою здійснення геноциду; пряме і публічне підбурювання до вчинення геноциду; замах на здійснення геноциду; співучасть у геноциді), підлягають покаранню, незалежно від того, чи є вони відповідальними за конституцією правителями, посадовими чи приватними особами (ст. 4).

В якій зазначено, що під геноцидом розуміють дії, які вчиняються з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: вбивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне її знищення; заходи розраховані на запобігання народженню дітей у середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу.

Крім індивідуальної кримінальної відповідальності за геноцид, Конвенція 1948 встановлює міжнародно-правову відповідальність держави за порушення зобов'язань, прийнятих нею в межах цієї Конвенції (ст. 9). Сторона Конвенції може порушувати справу в МС ООН, заявляючи, що інша держава винна у геноциді. Відповідні заяви подавали до МС Боснія і Герцеговина проти Югославії (Сербії та Чорногорії) 1993 та Хорватія проти Сербії 1999. Ст. 8 Конвенції передбачає заходи, спрямовані на перешкоджання вчиненню геноциду. Відповідно до неї держава — учасниця Конвенції може просити у Ради Безпеки ООН санкціонувати застосування військової сили для того, щоб припинити вчинення злочину геноциду в іншій країні.

Складовими геноцидальних практик російської федерації проти Українського народу є: 1. Популідид – фізичне знищення українців, тих хто не готовий відмовлятися від власної української ідентичності. (є масові вбивства цивільного населення в рамках політики держави-агресора). 2. Ідентоцид – стирання національно-культурної ідентичності Українського народу. (систематичне, планомірне впровадження стандартів освіти російської федерації в українських закладах освіти на тимчасово окупованих територіях; заборона використання української мови та україномовних книг, знищення таких книг, невідкладне запровадження освіти російською мовою та з російським ідеологічним спрямуванням; політична пропаганда, політичні переслідування на тимчасово окупованих територіях; практика незаконного позбавлення волі, переміщення громадян України, особливо дітей, на територію рф. 3. Урбіцид – знищення міст як соціокультурних просторів, осередків виробничих, побутових, культурних відносин [6].

Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (ст. 2) визначає геноцид як дії, що здійснюються з метою знищити повністю або частково певну національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку, що полягає, серед іншого, у вбивстві членів такої групи та заподіянні серйозних тілесних чи психічних ушкоджень членам такої групи. Вбивство; нанесення тяжких тілесних або психічних ушкоджень; навмисне створення життєвих умов, які розраховані на повне або часткове знищення; дії, розраховані на унеможливлення народження дітей; насильницька передача дітей цієї групи іншій [1].

В 17.07.1998 р. було прийнято Римський статут Міжнародного кримінального суду (Римський статут МКС). Римський статут МКС є створення постійного судового органу – Міжнародного кримінального суду, який має повноваження здійснювати юрисдикцію стосовно осіб, які вчинили діяння, відповідальність за які передбачена Римським статутом МКС. До таких діянь відносяться злочини геноциду, проти людяності, воєнні злочини, а також злочини агресії, склади яких деталізовано врегульовані Римським статутом МКС у статтях 6–8, а також поправкою, якою його доповнено статтею 8 bis. Міжнародний суд ООН (МС) підтвердив, що норма, яка забороняє геноцид, належить до імперативних норм міжнародного права. Відповідно до Ст. 3 Конвенції 1948 крім безпосередньо геноциду покаранню підлягають такі діяння: змова з метою вчинення геноциду; пряме та публічне підбурювання до вчинення геноциду; замах на вчинення геноциду та співучасть у ньому. Згідно з Конвенцією особи, звинувачені у злочині геноциду, мають бути піддані суду або в державі, в якій вчинено цей злочин, або таким міжнародним кримінальним трибуналом, що має юрисдикцію щодо тих Договірних Сторін, які визнали юрисдикцію цього суду (ст. 6). У сучасному міжнародному праві також визнано, що будь-яка держава може претендувати на юрисдикцію щодо злочину геноциду незалежно від того, де його вчинено, і незалежно від національності злочинців та їхніх жертв. Сучасні підходи до індивідуальної кримінальної відповідальності за злочин геноциду вироблені у практиці міжнародних кримінальних трибуналів щодо Руанди і колишньої Югославії.

У Римському статуті (ст. 6) під геноцидом розуміють будь-яке з діянь, які вчинено з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку [5]: вбивство членів такої групи; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або психічної травми членам такої групи; умисне створення для такої групи умов життя, розрахованих на її повне або часткове фізичне знищення; заходи, спрямовані на запобігання дітонародженню в такій групі; насильницька передача дітей цієї групи до іншої групи.

Також визначення злочину геноциду міститься в статті VI Римського статуту Міжнародного кримінального суду. За вчинення воєнних злочинів, геноциду не має строку давності притягнення до відповідальності. Особливістю цих злочинів є те, що відповідальність за їх вчинення несуть конкретні особи, які віддають накази вчинити такі злочинні дії.

Відповідно до стаття 442 Кримінального кодексу України (КК України) злочином визнається геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи як такої шляхом: 1) позбавлення життя членів цієї групи; 2) заподіяння членам групи серйозної шкоди; 3) створення для групи життєвих умов, спрямованих на повне чи часткове її фізичне знищення; 4) впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню в такій групі; 5) насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Ніякі строки давності не застосовуються до геноциду в частині застосування частини першої статті 442 КК України, незалежно від часу його вчинення.

Об'єктом геноциду є безпека існування національних, етнічних, расових та релігійних груп. Родовим об'єктом геноциду є міжнародний правопорядок; видовим – безпека людства, основним безпосереднім об'єктом геноциду є безпека існування національних, етнічних, расових та релігійних груп. Додатковим обов'язковим об'єктом, що передбачений ч. 1 ст. 442 КК України, є життя, здоров'я, воля, честь і гідність осіб, що належать до національних, етнічних, расових та релігійних груп, додатковим обов'язковим об'єктом злочину, що передбачений ч. 2 ст. 442 КК України, є честь і гідність особи.

Потерпілими від геноциду, згідно з ч. 1 ст. 442 КК України є члени національної, етнічної, расової чи релігійної групи, на знищення якої спрямоване діяння винних осіб - як громадяни України, так і іноземні громадяни чи особи без громадянства. До найбільш небезпечних сучасних форм дискримінації належать расизм, антисемітизм, нетерпимість стосовно арабів і мусульман, негрофобія, ксенофобія (ворожість до будь-яких іноземців). Видом геноциду є апартеїд - обмеження прав громадян за расовою ознакою.

Національна група (нація)- це така, що історично склалася стійка спільнота людей, для якої характерні спільна територія, економічні зв'язки, своя мова, відмітні особливості побуту, культури духовності [3]. Додатковими елементами, які необхідно враховувати в цьому випадку: спільну історію, звичаї, культуру та мову. типовими прикладами національних груп є так звані національні меншини; до них не входять політичні чи соціальні групи.

Етнічна група (етнос)- така, що історична склалася стійка соціальна група людей, для якої характерні єдність культури і духовності, особливості побуту, звичаїв (плем'я, народність, народ). Для неї можуть не бути характерними ознаки, що є визначальними для національної групи (наприклад, євреї тривалий час не мали спільної території, не були пов'язані між собою економічно, багато із них не володіли своєю мовою) [4].

Расова група (раса)- така, що історично склалася група людства, об'єднана спільністю фізичних ознак, що наслідуються (колір шкіри, волосся та розріз очей, форма черепа, зріст тощо), які дозволять відрізнити такі групи людей від інше лише за своїм зовнішнім виглядом, яким їх наділили природа та обумовлених спільністю походження і початкового розселення [3].

Релігійна (конфесійна) група- група людей, для якої спільною є сукупність духовних уявлень про надприродні сили та істоти, яким ця група поклоняється (віддає певне вшанування)[4].

Об'єктивна сторона злочину проявляється в суспільне небезпечних діях або бездіяльності, формами якого є умисне вчинення з метою повного або часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи як такої: 1) позбавлення життя членів цієї групи; 2) заподіяння членам групи серйозної шкоди. Під серйозною шкодою слід розуміти заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або тілесних ушкоджень середньої тяжкості, вчинення згвалтування або інших форм сексуального насильства, заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання.

3) створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення; Передбачає економічну блокаду групи та позбавлення її реальної можливості забезпечувати для себе достатнє харчування і медичне забезпечення, заборону існування групи за межами невеликої території резервації чи гетто, експропріація землі, що належить групі або її членам, примусове переміщення населення з місця його споконвічного проживання, насильницьке переселення (депортацію) в місцевість, несприятливу для проживання людей, поширення епідемій. 4) впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню в такій групі [7]. Може відбуватися шляхом застосування методів генної інженерії, примусової кастрації і стерилізації, насильницької контрацепції, примушування жінок до вчинення абортів, незаконного позбавлення волі чоловіків групи або створення умов для окремого проживання чоловіків та жінок, заборони шлюбів між членами однієї расової, етнічної чи національної групи тощо. Способом запобігання дітонародженню є і кастрація, яка водночас розглядається як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень; 5) насильницька передача дітей з однієї групи в іншу [6]. Метою цієї передачі звичайно є стирання із пам'яті дитини інформації, що ідентифікує її у власному уявленні як члена певної групи з наступним біологічним розчиненням її нащадків серед представників іншої групи.

Значну частку потерпілих у скоєних росіянами злочинах становлять діти. Уповноважений Верховної Ради з прав людини заявив про 3800 кримінальних

провадженъ за фактом вчинення подібних злочинів. Однак саме злочин насильницького переміщення українських дітей став підставою для видачі Міжнародним кримінальним судом ордеру на арешт російського президента та вагомою причиною для початку розслідування ймовірного факту вчинення росіянами злочину геноциду, шляхом передачі дітей з однієї групи в іншу.

3 травня 2023 року Організація з безпеки і співробітництва в Європі оприлюднила звіт [9] про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані з насильницьким переміщенням та/або депортацією українських дітей до Російської Федерації. Росія здійснює переміщення українських дітей як всередині тимчасово окупованих територій, так і на територію РФ і в більшості випадків переміщення дітей супроводжувалось невинуватим тривалим їх перебуванням, необґрунтованими логістичними перешкодами у процесі возз'єднання цих дітей із сім'ями, відсутністю механізмів для відстеження дітей, застосування заходів асиміляції та цілеспрямованого перевиховання.

Для кваліфікації злочину геноциду, вчиненого шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу є наступні ознаки: 1. Дитина або діти належать до конкретної національної, етнічної або релігійної групи (так званої захищеної групи). Об'єктивний критерій характеризує групу як соціально обумовлену, стабільну та постійну, а особи, які до неї належать, майже незворотно та автоматично набувають статусу членів такої групи за народженням. Міжнародна слідча комісія по Дарфуру у своєму звіті від 25.01.2005 [11] (параграф 494) окреслила, що під національною групою потрібно розуміти тих осіб, які мають характерну ідентичність з точки зору національності або національного походження. У свою чергу суб'єктивний критерій включає в себе самоідентифікацію як члена такої групи або ідентифікацію як члена групи особами, що вчинили злочин геноциду. Звісно встановлення факту наявності у дитини національності та громадянства, набутого з народження, свідчить про її приналежність до певної групи та в цілому задовільняє вимоги об'єктивного критерію. Разом з тим, наявність формального суб'єктивного критерію може і не бути встановлена в конкретному випадку, оскільки навіть до моменту вчинення злочину активна пропаганда з великою ймовірністю змінює самоідентифікацію дитини, зокрема, в контексті приналежності до певної групи, а також ідентифікацію дитини особами, які здійснили її насильницьку передачу. Такі особи можуть сприймати дитину як частину своєї групи, але яка потребує певного перевиховання в дусі традицій, набутих чи нав'язаних цій групі, або зміни статусу, наприклад, набуття громадянства своєї країни. Визначення суб'єктивного критерію повинен враховувати пропаганду як штучний чинник, що спотворює уявлення дітей та злочинців про їх приналежність до певної групи. 2. Учасники насильницької передачі дитини або дітей мали намір знищити повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу, до якої належить дитина або діти. Злочинні дії включають: встановлення та вбивство чоловіків, знищення приватної власності та насильницьке переміщення жінок та дітей, як невід'ємної

частини плану. 3. Насильницька передача дітей з однієї групи в іншу мала місце в контексті явної моделі подібної поведінки, спрямованої проти групи, до якої ці діти належать, або якщо така передача могла спричинити знищення цієї групи сама по собі. Суб'єктивна складова елементу також передбачає усвідомлення учасниками насильницької передачі дітей факту наявності зазначеної моделі поведінки, а також того, що їх дії є частиною такої моделі, або що ці дії можуть спричинити знищення групи самі по собі. 4. Учасники злочину геноциду насильницьким шляхом передали одну або більше дітей. Вказаний елемент потребує доведення факту примусу, ступеня залучення особи до процесу насильницького переміщення, а також її уявлення щодо власних дій та наслідків таких дій.

Під терміном «насильство» слід розуміти не тільки застосування фізичної сили, але і загрози застосування такої сили або іншого примусу, що спричинений страхом насильства, ув'язнення, психологічного тиску, зловживання владою або використання переваг обстановки примусу, воно повинно мати недобровільний характер, коли постраждалі особи не мають права вибору. Таким чином, відсутність обмежувального тлумачення терміну «насильство» фактично дозволяє його прирівняти до терміну «примус». По-друге, учасники насильницької передачі дитини або дітей бажали (прямо або опосередковано) реалізувати таку передачу, а також розуміли, що така передача відбудеться за звичайного перебігу подій.

Важливим аспектом є встановлення форми та виду співучасті особи – учасника насильницької передачі дитини. Доказами співучасті є як дії чи бездіяльність, так і документи або навіть вислови особи. Формами участі осіб у насильницькому переміщенні, які є повністю схожі до ймовірних форм насильницької передачі дітей: - організація планів або видання наказів на насильницьке переміщення; - заклики, захоплення або відбір осіб для подальшого переміщення; - організація або участь у транспортуванні осіб; - контроль або спостереження за ходом проведення насильницького переміщення; - не забезпечення переміщених осіб необхідними для проживання умовами при наявності реальної можливості чи обов'язку організувати чи реалізувати таке забезпечення; - також інші дії, пов'язані з пособництвом, приховуванням або виправданням насильницького переміщення, за умови, що особи, які їх вчиняють, дотримувались загального плану насильницького переміщення або ідеології, невід'ємною частиною якої є насильницьке переміщення.

Суб'єктивна сторона є: участь у зборах під час обговорення плану або наміру примусового переміщення, участь у підготовці нормативних актів, що мають врегулювати таке переміщення, присутність під час примусового переміщення, часте відвідування території поблизу місця проведення переміщення, публічне оголошення про факт проведення переміщення, що відбудеться або вже відбулося. По-третє, злочин буде вважатись вчиненим з моменту насильницької передачі принаймні однієї дитини. Потребує усвідомлення учасниками злочину того факту, що особи, переміщені насильницьким шляхом, не повернуться на своє початкове місце проживання [10].

5. Передача дитини або дітей відбулась з однієї групи в іншу. Учасники знали або повинні були знати про те, що передача дитини або дітей відбувається з однієї групи в іншу. Для наявності ознак складу злочину необхідно встановлювали примусове переміщення населення: визначати приналежність переміщених осіб до групи та подальше місце призначення такого переміщення (в межах чи за межами кордону країни, в межах якої традиційно проживала захищена група). Про передачу дитини з однієї групи в іншу можуть свідчити наступні доведені перед судом факти: вилучення дитини у батьків, переміщення її за межі кордону країни традиційного проживання, усиновлення чи опіка дитини представниками групи, що має інші національні, культурні, релігійні характеристики. Ознакою насильницької передачі дитини, як є створення учасниками геноциду умов для подальшої втрати цією дитиною сталого зв'язку з групою свого походження та її перевиховання в дусі традицій та правил, набутих чи штучно нав'язаних іншій групі. 6. Дитина чи діти що не досягли віку 18 років, а учасники злочину геноциду знали або повинні були знати про це. Дії учасників злочину геноциду як переміщення дітей до спеціальних виховних закладів, передача дітей опікунам чи усиновителям або документальне оформлення громадянства передбачають обізнаність злочинців із віком таких дітей.

Об'єктивна сторона, передбачена ч 1 ст. 442 КК України має формально-матеріальний склад: вчинений у формі вбивства і заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, він є закінченим з моменту спричинення суспільно-небезпечних наслідків одному члену національної, етнічної, расової чи релігійної групи; вчинений у формі створення життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому або насильницької передачі дітей з однієї національної, етнічної, расової чи релігійної групи в іншу, він є закінченим з моменту вчинення діяння незалежно від настання суспільно-небезпечних наслідків.

Геноцид містить дві обов'язкові складові – це сам фізичний акт у формі перелічених вище дій і намір знищити певну групу людей як таку повністю або частково. Термін «часткове знищення» розуміється як щонайменше суттєва частина захищеної групи, знищення якої матиме вплив на групу в цілому.

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. URL: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>
2. Махончук С.М. кримінально-правова охорона миру та безпеки людства: Дис.... на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук; за спец. 12.00.08 та 12.00.11. Харків : національний юридичний ун-т імені Ярослава Мудрого, 2014. 447 с.
3. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея, 2-ге вид. перероб. і допов. Київ : юрінком інтер, 2018. с. 1068.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 7-ме вид., переробл. та допов. Київ: Юридична думка, 2018. 1288 с.

5. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
6. Розвиток галузевого законодавства України: виклики воєнного стану: збірник наукових праць / за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Л.В. Красицької. Київ: Алерта, 2024. 146 с.
7. Строчкова І. Кримінальна відповідальність за геноцид (порівняльний аналіз) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 227 с.
8. *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Judgment Prosecutor v. Mladen Naletilić and Vinko Martinović (Case No. IT-98-34-T), of 31.03.2003.* URL: <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-98-34#eng>.
9. *Moscow Mechanism: «Report on Violations and Abuses of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity, related to the Forcible Transfer and/or Deportation of Ukrainian Children to the Russian Federation».* Warsaw : Organization for Security and Cooperation in Europe, 2023. 97 p. URL: <https://www.osce.org/odihr/542751>.
10. *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Judgment Prosecutor v. Mladen Naletilić and Vinko Martinović (Case №. IT-98-34-T), of 31.03.2003.* URL: <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-98-34#eng>.
11. *Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General. Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004.* Geneva, 2005. 176 p. URL: <https://www2.ohchr.org/english/darfur.htm>.

Olga KRYSHCHYCH, Inna ROSCHYNA. Criminal law characteristics of objective signs of genocide: national and international legislation

Genocide is an international crime to which no statute of limitations applies, and its commission is subject to criminal liability under international or national law, regardless of whether the perpetrator of this crime is an official or another person and whether he or she is covered by the immunity established by a particular State. The codification of international law is characterized by periods of development of international criminal liability for genocide: a) the “Nuremberg” period is associated with the establishment and operation of the Nuremberg and Tokyo tribunals. During this period, the term “genocide” was first proposed, the elements of this crime were formulated and the prerequisites for their legal consolidation were created. The indictment of the Nuremberg Tribunal was the first official document to use the term “genocide”; b) the “post-Nuremberg” period is characterized by the adoption of a number of international legal norms that define the grounds and principles of criminal liability for genocide. The main ones are the UN Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of December 9, 1948 and the UN Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity of November 26, 1968.

The United Nations Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of December 9, 1948, which granted genocide the status of an international crime and defined the principles and grounds for criminal liability for its commission. The “Hague” period was caused by the establishment and operation of the Yugoslav and Rwandan International Tribunals, which considered criminal cases on genocide, during which problems related to the qualification of this crime, the imposition of punishment for its commission

and proposed ways to solve them were identified; the “Roman” period is associated with the creation of a permanent body of international criminal justice - the International Criminal Court, which has jurisdiction over genocide, which made it possible to prosecute this crime at the international level.

Genocide was recognized as an international crime in the UN General Assembly Resolution of December 11, 1946. The 1947 resolution established that genocide is an international crime that entails national and international responsibility of individuals and states. On December 9, 1948, the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide was adopted and opened for signature, and entered into force in 1951.

Based on the norms of international law, only those cases of destruction of national, ethnic, racial and religious groups committed after the entry into force of the 1948 UN Convention, i.e. after April 12, 1951, can be qualified as genocide, while other similar acts that occurred earlier cannot be recognized as genocide in the legal sense. Cases of the destruction of national, ethnic, racial and religious groups committed from April 12, 1951 to September 1, 2001 should be qualified in accordance with international law.

On 14.04.2022, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Statement “On the Commitment of Genocide in Ukraine by the Russian Federation”. The text of the statement is addressed to leading international organizations (UN, European Parliament, PACE, OSCE Parliamentary Assembly, NATO Parliamentary Assembly), governments and parliaments of foreign countries. It contains a call to recognize the genocide of the Ukrainian people by the Russian Federation, as well as crimes against humanity and war crimes on the territory of Ukraine.

Keywords: genocide, international law, national law, criminal liability, victim, crime, nation, ethnicity, race, religious (confessional) group, object, objective party, apartheid, children, violence.

Ольга КРИШЕВИЧ, Інна РОЩИНА. Кримінально-правова характеристика об’єктивних ознак геноциду: національне та міжнародне законодавство

Міжнародний злочин геноциду в сучасних мовах організації життєдіяльності суспільства в державі не може бути реалізований без участі державного механізму, зокрема виконавчої, судової та законодавчої гілок влади. Геноцид є міжнародним злочином, до якого не застосовуються строки давності, за його вчинення настає кримінальна відповідальність за нормами міжнародного або національного права, незалежно від того, чи є суб’єкт цього злочину посадовою або іншою особою та чи поширюється на нього недоторканість, встановлена окремою державою. Кодифікованість норм міжнародного права є періоди розвитку міжнародної кримінальної відповідальності за геноцид: а) “нюрнберзький” період пов’язаний зі створенням і діяльністю Нюрнберзького і Токійського трибуналів. У цей період був уперше запропонований термін “геноцид”, сформульовані ознаки складу цього злочину та створені передумови для їх юридичного закріплення. Обвинувальний висновок Нюрнберзького трибуналу був першим офіційним документом, в якому вживався термін “геноцид”; б) “постнюрнберзький” період характеризується прийняттям низки міжнародно-правових норм, у яких визначені підстави та принципи кримінальної відповідальності за геноцид. Основними з них є Конвенція ООН “Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього” від 9 грудня 1948

року та Конвенція ООН “Про незастосування строків давності до військових злочинів і злочинів проти людства” від 26 листопада 1968 року. Організація Об’єднаних Націй Конвенції “Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього” від 9 грудня 1948 року, яка надала геноциду статусу міжнародного злочину та визначила принципи і підстави кримінальної відповідальності за його вчинення “гаазький” період зумовлений створенням і діяльністю Югославського та Руандійського міжнародних трибуналів, які розглядали кримінальні справи щодо геноциду, в ході чого були виявлені проблеми, пов’язані із кваліфікацією цього злочину, призначення покарання за його вчинення та запропоновані шляхи їх вирішення; “римський” період пов’язаний зі створенням постійно діючого органу міжнародної кримінальної юстиції – Міжнародного Кримінального суду, до юрисдикції якого входить геноцид, що надало можливість переслідування цього злочину на міжнародному рівні.

Геноцид був визнаний міжнародним злочином в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1946 року. Резолюція 1947 року встановила, що геноцид є міжнародним злочином, який тягне за собою національну та міжнародну відповідальність окремих осіб і держав. 9 грудня 1948 року була прийнята й відкрита для підписання Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього, вона набула чинності 1951 року. На основі норм міжнародного права як геноцид можна кваліфікувати лише ті випадки знищення національних, етнічних, расових та релігійних груп, вчинені після набрання чинності Конвенції ООН 1948 року, тобто після 12 квітня 1951 року, а інші подібні діяння, які відбувалися раніше, геноцидом, у правовому розумінні, не можуть бути визнані. Випадки знищення національних, етнічних, расових та релігійних груп, вчинені з 12 квітня 1951 року по 1 вересня 2001 року слід кваліфікувати відповідно до норм міжнародного права.

14.04.2022 Верховною Радою України було ухвалено Заяву «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні». Текст заяви адресований до провідних міжнародних організацій (ООН, Європейського Парламенту, ПАРЕ, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО) урядів та парламентів іноземних держав. Містить заклик визнати вчинення РФ геноциду українського народу, а також злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України.

Ключові слова: геноцид, міжнародне законодавство, національне законодавство, кримінальна відповідальність, потерпілий, злочин, нація, етнос, раса, релігійна (конфесійна) група, об’єкт, об’єктивна сторона, апартеїд, діти, насильство.